

اقتصاد آب در شهرها نادیده گرفته شده است

توهم فراوانی آب

◆ شهرنشینان نخواهند توانست مشکل کم‌آبی کشور را حل نمایند

آن توجه دارند. بر خلاف نفت و گندم و یا کالاهای دیگر آب را نمی‌توان در حجم زیاد از جایی به جای دیگر منتقل کرد. لذا تامین و مصرف آب فقط به منابع محلی محدود بوده و نباید آن را در کشور تلف کرد.

در دنیا بیش از ۳۷۰۰۰ سد روی رودخانه‌ها احداث شده و هر سال ۲۰۰ سد دیگر بر این مجموعه افزوده می‌شود. در زاینه تنها روی تمام ۱۰۹ رودخانه مهم این کشور سدسازی شده است بلکه با احداث سدهای زیرزمین نیز از ورود جریان‌های زیربستری به دریا جلوگیری می‌شود. مهار آب تنها به احداث سد روی رودخانه‌ها خلاصه نشده بلکه امروزه از سایر منابع که در گذشته غیرممکن بود نیز استفاده به عمل می‌آید. با این وجود هنوز آب بزرگ‌ترین دغدغه و مشغله فکری حکومت‌هاست.

در سال‌های اخیر و به خصوص پس از انقلاب تلاش عظیم و سرمایه‌گذاری زیادی در زمینه احداث سدها - البته شبکه‌های آبیاری اکثر آنها هنوز تکمیل نشده است - صورت گرفته است. از ۸۵ سد موجود در کشور بیش از ۷۰ تا آن در ۲۰ ساله اخیر احداث شده‌اند. به طوری که می‌توان گفت در کشور منابع جدید برای تامین و مهار آب وجود ندارد و امروزه در اکثر پروژه‌های آبی کشور تنها محل مصرف آب جا به جا می‌شود.

فناوری‌های جدید و به کار بستن روش‌های بهتر ممکن است ما را در هدر تامین آب کافی یاری کند اما این امر به تنهایی نخواهد توانست تا بی‌نیهایت همراه ما باشد. از منابع آبی نمی‌توان به درستی استفاده کرد مگر آن که چهار اصل: جلوگیری از تلفات و ضایعات آب، افزایش بهره‌وری آب، عدالت در توزیع آب و حفظ تعادل بوم‌شناختی و زیست محیطی نیز رعایت شده باشد. زیرا دو نقش متفاوت آب تضاد مصیبت‌باری را برای ما به ارمغان داشته است. از یک طرف آب به عنوان کالایی در خدمت رفاه، توسعه اقتصادی، تولید بیشتر محصولات کشاورزی، توسعه شهرها و صنایع است و از سوی دیگر حافظ کلیدی حیات همه گونه‌ها و جوامع طبیعی است که به سرعت در کشور در حال از بین رفتن است و هر چه کمبود آب حادث می‌شود این تضاد نیز شدت بیشتری می‌گیرد و باید گفت در حالی که طبیعت در بسیاری مناطق کشور به سرعت در حال باختن در این عرصه است به لحاظ اقتصادی نیز چندان چیزی عاید نمی‌شود. □

گرچه مصارف خانگی و تجاری یا صنعت در مقایسه با مصرف آب کشاورزی در کشور ما اندک است اما تهیه آب برای این مصارف کار آسانی نیست. زیرا این آب اولاً بایستی از نواحی محدود به طور متمرکز برداشت شود و ثانیاً از نظر کیفیت در حد بالایی باشد و از آن گذشته به دلیل مصرف متراکم آب در یک محدوده کوچک مشکلات ناشی از فاضلاب نیز قابل توجه است. بنابراین اهمیت آب در بخش مصارف خانگی اگر از بخش کشاورزی بیشتر نباشد کمتر نخواهد بود. با این وجود هنوز مصرف کل آب در سه زمینه کشاورزی، خانگی و صنعت از مقدار آب موجود در کشور کمتر است. اما مقدار زیادی آب تلف و یا به صورت ضایعات از دسترس خارج می‌شود و یا اصولاً آب در جایی است که امکان استفاده از آن وجود ندارد و یا باید برای میلیون‌ها گونه از موجودات زنده دیگری اختصاص یابد که سیستم‌های زنده کشور به آن وابسته‌اند و اگر امروز آن را مورد بهره‌برداری قرار دهیم حیات آن موجودات و در نهایت حیات ما در خطر قرار خواهد گرفت. موضوعی که مسئولان و تصمیم‌گیرندگان آب کشور کمتر به

ایرانیان از گذشته دور با توجه به کویری بودن کشور و در نتیجه کاهش نزولات جوی، اهمیت مساله آب را درک کرده، از روش‌هایی بهره می‌گرفتند تا بهترین استفاده را از این نعمت ببرند. البته این تصویر گذشتگان است که در روستاها زندگی می‌کردند. روستائیان برای نیازهای زراعی و تامین معیشت خود وابستگی شدیدی به آب داشتند اما گسست از طبیعت امروزه شرایط را به گونه‌ای دیگر درآورده است. برای بسیاری از ما مردم شهرنشین ساده است که داشتن آب را امری بدیهی بدانیم. شیر را باز می‌کنیم و هر اندازه که بخواهیم آب موجود است و چنان تصور می‌کنیم که همواره همین خواهد بود و این هدیه طبیعت را بدون آن که فکری پیرامون محدودیت‌هایش کرده باشیم به مصرف رسانده و بعضاً تلف هم می‌کنیم.

شهرنشینان ما دچار این توهم هستند که آب به مقدار فراوان در اختیار است و همین امر خود علت مصرف بیش از اندازه آب نیز شده است. در واقع توهم فراوانی بر چهره کم آبی نقابی کشیده است که اوضاع را دیگرگون جلوه می‌دهد و جای تعجب نخواهد بود اگر گفته شود که شهرنشینان نخواهند توانست مشکل کم‌آبی کشور را حل نمایند. در حال حاضر شهرهای ما هر روز بزرگ و بزرگ‌تر می‌شوند و مجبورند آب را از فواصل دورتر بکنند و فاضلاب خود را به فواصل دورتر تخلیه کنند و با این کار مناطق بالادست را با کمبود آب و مناطق پایین دست را با مشکلات فاضلاب روبه‌رو می‌کنند. تهران، اصفهان، مشهد نمونه بارزی از این وضع هستند.

شک نیست که استخراج آب‌های زیرزمینی تا به حال توانسته است نیاز فوری ما را تامین کند اما سرنوشت غیرقابل جبرانی را نیز برای ما رقم زده است و معلوم نیست سرنوشت فرزندان ما که به این آب نیاز دارند چه خواهد شد. در استان خراسان تقریباً تمام ۷۸ دشت موجود با کمبود آب و کسری بیابان مخزن مواجه بوده و از نظر برداشت آب ممنوعه اعلام شده‌اند. با این وجود هر سال حدود ۲ میلیارد مترمکعب از ذخائر غیرقابل تجدید این دشت‌ها، آب برداشت شده و به مصرف کشاورزی می‌رسد. بدون توجه به اثرات زیست محیطی که به بار خواهد آمد ارزش این آب بر اساس معیارهای بین‌المللی بیش از ۳ میلیارد دلار در سال است که به طور قطع کشاورزی استان خراسان قادر نیست به اندازه این مبلغ درآمد تولید کند.

